

Motion till riksdagen 2008/09:Ju286

av **Lena Olsson m.fl. (v)**

Etnisk diskriminering i rättsväsendet

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om inrättande av ett forskningscenter mot etnisk diskriminering.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att samtliga rättsväsendets myndigheter ska ges i uppdrag att vidta åtgärder mot etnisk diskriminering inom sina verksamhetsområden.

2 Inledning

Vänsterpartiet menar att den viktigaste rättspolitiska frågan är alla människors förtroende för och tilltro till rättsväsendet samt att det finns en demokratisk kontroll och insyn i rättsväsendet så att det kan tjäna allas bästa. Rättsväsendet är en av de viktigaste delarna i ett demokratiskt samhälle. Utan ett väl fungerande rättsväsende får vi ett samhälle där den starkes rätt blir den lag som råder.

De strukturer som finns i vårt samhälle, som rangordnar människor på grund av klass, kön, sexuell läggning och etnisk tillhörighet måste bekämpas. Att begränsa struktureernas inflytande blir därför en viktig uppgift för rättsväsendet.

Samtidigt måste man vara medveten om att rättsväsendets uppbyggnad och människorna verksamma inom rättsväsendet genomsyras av samma strukturer som finns i det övriga samhället. Strukturerna gör att det kan finnas orättvisor i rättsväsendet när det gäller att människor kan ha fördomar, när det gäller hur verksamheter är uppbyggda och fungerar (s.k. strukturell diskriminering) och när det gäller brist på kompetens som gör att personer inte får ett tillräckligt bra bemötande.

Fel! Okänt namn

3 Klass och brottslighet

Det finns ett tydligt samband mellan klassbakgrund och den population som finns på våra fängelser. Sambandet är väl känt och bevisat i både forskning och officiell statistik.

Det är detta samband som är en av förklaringarna till den av en del flitigt propagerade fördomen att människor med annan etnisk bakgrund än svensk, sett till brottsstatistiken, skulle vara mer brottsbenägna. Att många av dessa människor blir offer för ett samhälle som ger dem små ekonomiska marginaler och sämre levnadsvillkor än andra kan resultera i att fler bland dessa både begår och drabbas av brott än om förhållandena skulle vara annorlunda. Diskriminering inom rättsväsendet kan även missgynna dessa grupper i brottsstatistiken.

Ett skäl till att personer ur lägre samhällsklasser oftare anmäls för brott är att de begår brott av en typ som är lätt att upptäcka; vålds- och tillgreppsbrott. Utförandet av dessa brott sker ofta på ett sätt som medför stor sannolikhet att åka fast. Som en jämförelse kan tas att personer ur de högre samhällsskikten kan ha större skäl och möjligheter att befatta sig med exempelvis ekonomisk brottslighet, där sannolikheten att åka fast är mindre.

En person som efter avtjänat straff befinner sig i en hopplös situation där han eller hon står utan arbete eller t.o.m. utan bostad löper sannolikt en större risk att återfalla i brottslighet. En person med tryggare situation har förmodligen större chans att komma tillbaka i samhället, ett förhållande som är en del av förklaringen till det klassmässiga sambandet och som dessutom visar på behovet av en återrehabiliterande kriminalvårdspolitik. Men en förutsättning för att denna politik ska kunna fungera är att personer som har avtjänat sina straff tillåts komma tillbaka till samhället. Alltför ofta hörs röster om att personer som har begått brott ska utestängas från vissa typer av yrken. Det krävs också en i allmänhet fungerande arbetsmarknads- och bostadspolitik.

3.1 Klass och utsatthet för brott

Mellan fattiga och rika finns också en ojämlik risk för att utsättas för brott. Framst gäller denna risken att utsättas för våld eller hot, men även många andra brott. Skillnaderna i utsatthet mellan fattiga och rika har ökat på senare år. Medan medel- och höginkomsttagare upplevt en stabilisering eller t.o.m. en minskning av våld och bostadsrelaterade stölder sedan början av 1990-talet har utsattheten för brott fortsatt att öka bland de fattiga. Allt detta enligt Anders Nilsson och Felipe Estrada vid Institutet för Framtidsstudier. Typiska grupper som drabbas i allt högre grad är ensamstående föräldrar, ungdomar och utrikes födda.

Vänsterpartiet anser att en framgångsrik kriminalpolitik måste ha sin utgångspunkt i en analys av de sociala villkor under vilka människor lever. De ökade klassklyftorna i samhället och den ökade segregationen samt neddragningarna inom viktiga socialpolitiska områden skapar en ökad grogrund för

kriminalitet och missbruk. När människor upplever ett utanförskap, inte får ta del av det goda i samhället och inte får delta i dess uppbyggnad kommer samhällets normer och regler inte att vara giltiga för dem. En generell och solidarisk välfärdspolitik som syftar till ökad delaktighet och minskar klassklyftorna måste därför utgöra grunden för en progressiv kriminalpolitik.

Rättsväsendet kan inte vara det viktigaste verktyg vi använder för att långsiktigt påverka brottsutvecklingen, men har ändå betydelse och är en fundamental del av ett demokratiskt samhälle.

4 Etnisk diskriminering

I Sverige yttrar sig rasismen som tydligast i misshandel, förföljelser och trakasserier, men även strukturellt, bl.a. i den ojämlika tillgången på arbete, utbildning, inkomst, bostad och politisk representation. Diskriminering av människor på grund av utseende eller ursprung är förbjuden oavsett om den är medveten eller omedveten men utgör trots det en del av vår samhällsstruktur. Lagstiftning mot alla former av diskriminering är nödvändig för att skydda den enskilde. Men man får inte luras att tro att detta är tillräckligt och att de människor som arbetar inom rättsväsendet står helt fria från de strukturer och mönster som omger och innefattar oss.

Etnisk diskriminering inom rättsväsendet kan leda till två allvarliga konsekvenser. Den ena är självklart den orättvisa behandling som vissa grupper då utsätts för. Den andra är att den bidrar till att känslor av utanförskap ökar, vilket enligt många kriminologer är en starkt bidragande faktor till faktisk brottsbenägenhet.

Ett exempel på något som tyder på diskriminering är den genomgång av oskyldiga frihetsberövanden som Justitiekanslern nyligen presenterade. I den visas, förutom att antalet oskyldiga frihetsberövanden ökar, att vartannat fall gäller en person med utländskt namn.

Det är oerhört viktigt att alla människor i vårt samhälle har förtroende för våra domstolar. Det finns sedan länge en pågående debatt om huruvida domar mot personer med annan etnisk bakgrund än svensk är hårdare än vid jämförbara brott som begåtts av etniska svenskar. Det finns studier som stödjer sådana antaganden. Bara misstanken om att det skulle vara så leder till ett minskat förtroende för rättsväsendet. Om det skulle vara så skulle detta också leda till en ökad misstro mot invandrare, nationella minoriteter och personer som på annat sätt har annat etniskt ursprung än svenskt.

År 2005 presenterades Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering, ledd av Masoud Kamali. Inom ramen för denna utredning presenterade Jerzy Sarnecki en forskarrapport om olika perspektiv på strukturell diskriminering inom rättsväsendets ramar med avsnitt skrivna av olika forskare. Även om han konstaterar att mycket tyder på en faktisk diskriminering inom rättsväsendet, i synnerhet i vissa särskilda skeden, konstaterar han samtidigt att forskningen på området är i ett tidigt skede och att den ofta väcker fler frågor och att den ibland pekar åt olika håll. Till exempel kan

Fel! Okänt namn på

resultatet från en av studierna i rapporten, att förundersökningar mot personer med utomeuropeisk bakgrund oftare lades ned jämfört med andra förundersökningar, vara förvånande. Sarnecki tror att detta kan röra sig om en kompensering för eventuell diskriminering i samband med det första ingripandet.

Sarnecki menar att följande frågeställningar behöver belysas ytterligare. Punkterna är direkt citerade ur rapporten.

- ? Allmänhetens benägenhet att anmäla brott begångna av personer ur olika etniska minoriteter.
- ? Polisens benägenhet att ingripa mot personer ur olika etniska minoriteter samt sättet på vilket personer (i synnerhet unga män) ur utomeuropeiska minoriteter behandlas av polisen. Här krävs bl.a. en deltagande observationsstudie.
- ? Orsaker till att personer med bakgrund i fattiga, utomeuropeiska länder, jämfört med majoritetsbefolkningen, oftare misstänks för brott samtidigt som de i mindre utsträckning åtalas för brott som de är skäligen misstänka för.
- ? Orsaker till att domstolar dömer personer som tillhör vissa minoritetsgrupper hårdare.
- ? Rättssystemets behandling av brottsoffer som tillhör etniska minoriteter samt om det förekommer särbehandling om både offer och gärningsperson tillhör vissa etniska minoriteter. Samt vidare hur sådana fall behandlas (i synnerhet när det gäller vålds- och sexualbrott) där offret är "svenskt" och förövaren "invandrare". Även fall där förövaren är "svensk" och offret "invandrare" bör granskas.
- ? Det föreligger vidare ett behov av rättsvetenskapliga studier av olika straffrättsprocessuella aspekter (t.ex. av bevisvärdering) i mål där förövare och offer tillhör olika etniska grupper.
- ? En annan intressant kunskapslucka förefaller vara förekomsten av eventuell etnisk diskriminering i civilrättsliga processer, t.ex. vårdnadstvister. Kunskaper saknas även när det gäller hur försäkringsbolag hanterar skadeståndsanspråk hos skadelidande med olika etniska bakgrunder.
- ? Vi saknar även i stor utsträckning kunskap om några etniska hänsyn (och i så fall vilka) tas vid selektion av ärenden som utsätts för särskild granskning hos skattemyndigheterna, tullen, försäkringskassorna, kommunala skatteförvaltningar m.fl.

Sarnecki menar att det behövs mer forskning på området och att statliga medel bör anslås. Utredaren Masoud Kamali stöder Sarnecki i detta och föreslår att ett nytt forskningscenter "som inte är bundet av de existerande institutionella hindren och forskningstraditionerna" inrättas. Inrättandet av ett forskningscenter inriktat mot etnisk diskriminering i rättsväsendet bör utredas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4.1 Brås rapport

År 2006 fick Brottsförebyggande rådet, Brå, i uppdrag att forska vidare och undersöka hur diskriminering i rättsprocessen kan yttra sig. Man publicerade i februari i år rapporten Diskriminering i rättsväsendet (nr 2008:4). I rapporten redogör man både för upplevelser från dem som drabbats av diskriminering och från representanter för rättsväsendet.

En av rapportens styrkor är att rättsväsendets anställda har mycket att berätta om både direkt och strukturell diskriminering som de har bevittnat. När det gäller direkt diskriminering har man bl.a. berättat om att utredare förutsatt att någon är skyldig enbart på grund av dennes nationalitet och utrett brott efter de förutsättningarna eller att personer kontrolleras särskilt enbart på grund av deras bakgrund (s.k. racial profiling). Man har också sett tydliga exempel på att personer bedöms som mindre trovärdiga och får ett ovärdigt bemötande från rättsväsendets sida.

När det gäller mer indirekt eller strukturell diskriminering är enligt Brås rapport tillgången till och kvaliteten på tolkning något som spelar stor roll. Vänsterpartiet har i andra sammanhang tagit upp problemet med tolkupp-handling, där strävan efter att pressa ned kostnader får konsekvenser både vad gäller tillgänglighet och kvalitet. Brårapporten påpekar också att information och sätt att kommunicera kan vara svår att förstå för den som inte har svenska som modersmål.

I Brås rapport menar man att det finns behov av ytterligare forskning, men att det redan nu kan vidtas åtgärder. Vi instämmer i detta. Parallellt med att forskningen går vidare bör man titta på frågor som t.ex. mer tillgänglig information, utbildning, kvalitet i tolkupp-handling, aktiv rekrytering, behandlingsprogram inom kriminalvården på andra språk än svenska, dialog med organisationer som företräder personer med annan etnisk bakgrund än svensk och översyn av rutiner som kan verka strukturellt diskriminerande. Lämpligast är att var och en av rättsväsendets myndigheter inventerar vad som behöver göras inom sitt eget verksamhetsområde och därefter vidtar åtgärder. Regeringen bör därför ge rättsväsendets myndigheter ett sådant uppdrag. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 9 september 2008

Lena Olsson (v)

Marianne Berg (v)

Hans Linde (v)

Alice Åström (v)

Amineh Kakabaveh (v)

Gunilla Wahlén (v)